

ВЛАДИСЛАВ КАРАГЕОРГИЕВ

ЕХО ОТ ДОЙРАНСКИТЕ ОКОПИ

ВЛАДИСЛАВ КАРАГЕОРГИЕВ

ЕХО ОТ
ДОЙРАНСКИТЕ
ОКОПИ

СПОМЕНИ
НА
УЧАСТНИЦИ
1916 – 1918

София
2024

БЪЛГАРСКА **ИСТОРИЯ**

© Владислав Карагеоргиев, *съставител, автор на уводни думи
и бележки под линия*

Мартин Чорбаджийски, *редактор*

Диана Благоева, *коректор*

© Стоян Аманасов, Kontur Creative, *графично оформление*

© Таня Минчева, Kontur Creative, *корица*

„БИ 93“ ООД

София, 2024 г.

ISBN 978-619-7688-39-9

СЪДЪРЖАНИЕ

Приети съкращения	9
Предговор	11
ЧАСТ I. 1916	19
Уводни думи	21
1. Никола Костов. Към Дойран.....	29
2. Димитър Рашков. След богинята на победите	39
3. Димо Сяров. Бежанци	46
4. Борис Костурков. Моите страдания.....	51
5. Васил Балевски. Смяната на 27-и полк.....	71
6. Георги Кръстев. Фейлетон, който не се нуждае от заглавие	76
7. Гео Милев. При Дойранското езеро	82
8. Георги Панев. 51.....	90
9. Васил Бояджиев. Страх без кантар.....	95
ЧАСТ II. 1917	105
Уводни думи	107
1. Димо Сяров. Възнесение	113
2. Николай Лилив. Нощ над Поленин	118
3. Захари Дипчиков. На лов за англичани	121
4. Владимир Вазов. Ужасна е войната!	125
5. Георги Банев. На позицията „Княз Борис“	137
6. Стефан Събевски. На позицията „Генерал Жеков“	146
7. Георги Марков. Априлските дни	149
8. Димо Сяров. Как бе ранен Гео Милев.....	157
9. Васил Балевски. На позицията „Княз Кирил“	166
10. Цочо Чавдаров. Скръбна вест	172
11. Данчо Коев. Година на позициите.....	177
12. Димитър Осинин. Смяната на 34-ти полк.....	182
13. Иван Петров. Скъпи спомени.....	190
14. Иван Георгиев. Окопи, галерии и гробове.....	198

ЧАСТ III. 1918	203
Уводни думи	205
1. Николай Райнов. На „Цербера“	216
2. Негко Милчев. Записки в окопа.....	222
3. Христо Петашев. Дежурство на „Долмар“	244
4. Владимир Вазов.	
Трябва да победим или... да умрем. Друг избор няма	250
5. Димитър Осинин. В галерията на „Бастيون № 3“	266
6. Сергей Румянцев. След мене в окопите!.....	277
7. Бочо Загорски. Боевете в десния подучастък	282
8. Любомир Лецов. В артилерия	287
9. Никола Казаков.	
Лични спомени из моето пленничество.....	292
10. Гео Чачаров.	
Под сянката на английския флаг в Македония	298
СНИМКИ.....	305
БИБЛИОГРАФИЯ	329

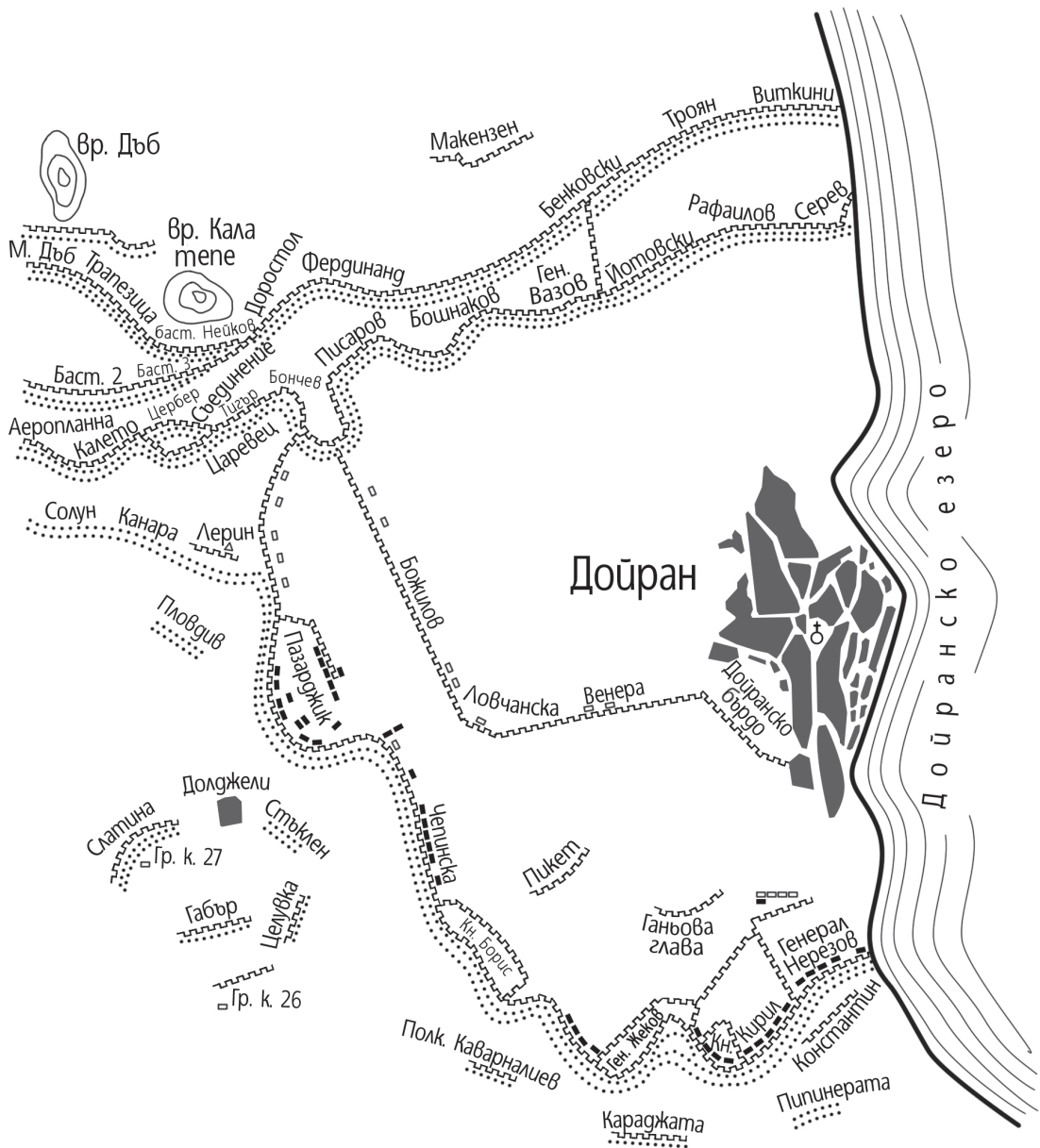

Схема на Дојранската позиција

ПРИЕТИ СЪКРАЩЕНИЯ

арт. – артилерийски

в. – височина

з/г – заповед

к-р – командир

не с.с. – нескорострелен

пех. – пехотен

п.п. – пехотен полк

пр.пл. – преди пладне

сл.пл. – след пладне

с.с. – скорострелен

1/9-а – 1-ва полска болница на 9-а пехотна Плевенска дивизия

1/9-о – 1-во отделение от 9-и артилерийски полк

1/11-а – 1-ва бригада от 11-а пехотна Македонска дивизия

2/9-а – 2-ра бригада от 9-а пехотна Плевенска дивизия

3/3-та батарея – 3-та батарея на 3-ти артилерийски полк

3/57-а дружина – 3-та дружина от 57-и пехотен полк

3/8-а дивизионна болница – 3-та дивизионна болница на 8-а пехотна Тунджанска дивизия

3/9-а батарея – 3-та батарея на 9-и артилерийски полк

4/9-а полска болница – 4-та полска болница на 9-а пехотна Плевенска дивизия

6/9-а – 6-а полска болница на 9-а пехотна Плевенска дивизия

ПРЕДГОВОР

Малко са имената в нашата военна история, които носят такъв емоционален заряд и будят толкова силни асоциации, колкото името Дойран. За мнозина то олицетворява безпримерната храброст и непоколебимото безстрашие на българската армия по време на Първата световна война (1914 – 1918). Сраженията в района на града и на едноименното езеро се считат за едни от най-славните и велики победи в нашата история. Интересен факт е например, че през 2009 г. в рамките на кампанията „Българските събития на XX век“ зрителите на Българската национална телевизия посочват именно Дойранската епопея като най-големия военен успех на България.

Всички тези хвалебни хиперболи, макар и породени от чувство на гордост и патриотизъм, не отразяват пълната действителност на това, което Дойран е означавал за хората, които лично са преживели ужасите и последствията от онези събития. Зад тази еманация на българската военна слава стоят тригодишна изнурителна позиционна война, ежедневни артилерийски обстрели, патрулни нападения, ръкопашни боеве, ноемврийски студове и малария.

Истинският образ на Дойран се разкрива през очите на онези, които са били на фронтовата линия – като място не само на славни битки, но и на неописуеми страдания и загуби. Разказите на оцелелите и техните семейства разкриват мъката и болката, които остават дълго след края на войната. Всяка победа е постигната с цената на човешки животи, а

след сраженията остават само белези и спомени за падналите герои.

За цели поколения името Дойран е символ на героичество и вдъхновение, но също така и на разрушение и неспирна скръб. Мария Щрегарска, писателка и краевед от гр. Угърчин, разказва следното: „Все се чудех защо много често чувах „При Дойран“. След дълга пауза, подбрана в горестна въздишка, следваха думите: „Там загина баща ми, брат ми, моят съпруг, моят син...“. Парещи гуми! Казваха ги възрастни жени с черни забрадки, рано постърнали мъже, старци, деца. Не продължаваха, болката стягаше гърдите им, задушаваше ги. А и какво ли можеха да уточнят? Много малко беше това, което знаеха. Кратко до лаконизъм беше съобщението: „При Дойран, в жесток бой с врага, със смъртта на смелите, загина Вашият син..., баща..., брат...“. Майките слагаха съобщението в пазвите си и притискайки го до гърдите си, имаха чувството, че прегръщат загиналия, от когото само това малко листче беше дошло“.¹

В интервю за агенция „Фокус“ по повод преиздаването на книгата „Дойранската епопея 1915 – 1918“ през 2009 г. историкът Цочо Билярски споделя: „В детските си години си спомням, че в Троян имаше все още жив един участник в боевете при Дойран, минометчик Иван Пачов, който беше оглушал и полудял, ходеше с патерици из града, но никоой не му се присмиваше... Името Дойран в Троянския край и до ден днешен звучи с уважение и шеги с тези неща троянчани не правят“.²

С отминаването на времето ние неминуемо изгубваме възможността да общуваме с непосредствените свидетели и участници в тези събития. Затова особено важна е ролята на мемоарната литература, която ни предлага безценен поглед върху миналото, помагайки ни да го разберем не само

¹ Щрегарска, Мария. При Дойран... Ловеч, 2021, с. 3.

² Билярски, Цочо. Дойранската епопея на Плевенската дивизия през Първата световна война. Сите българи заедно, гостъпно на: https://www.sitebulgarizaedno.com/index.php?option=com_content&view=article&id=663:dd&catid=29:2010-04-24-09-14-13&Itemid=61 (01.07.2024).

като гати и факти, но и като преживени моменти. Същевременно трябва да имаме предвид две неща за мемоарите. От една страна, те отразяват субективните виждания на своите автори и затова е необходимо да ги преценяваме с достатъчна доза критичност. От друга, не може да твърдим, че познаваме добре едно историческо събитие или процес, без да се докоснем до хората, които са го преживели. Затова мемоарната литература е безценен исторически извор.

Осъзнавайки колко е важно да се опитаме да разберем преживяванията на участниците в една от най-важните ни военни победи, ние от екипа на сдружение „Българска история“ решихме да съставим сборник с разкази, спомени и откъси от дневници на участници в Дойранската епопея. Литературата по тази тема често се фокусира върху общите исторически събития, без да предоставя по-дълбок поглед върху индивидуалните съдби на хората, които са били там. С този сборник се стремим да запълним тази празнина и да предоставим на читателите уникален поглед към отделните истории и емоциите на онези, които са преживели тази емблематична страница от военната ни история.

Всяко едно голямо събитие се нуждае от известен контекст и затова, преди да се спрем на структурата на „Ехо от Дойранските окопи. Спомени на участници 1916 – 1918“, нека първо разгледаме участието на България в световния конфликт. Избухването на Първата световна война през лятото на 1914 г. е посрещнато с противоречиви чувства от българското общество. От една страна, това е исторически шанс на страната да се преразгледа несправедливият Букурещки мирен договор, а от друга, българският народ все още не се е съвзел от тежкия и кръвопролитен завършек на Междусъюзническата война. Със своето стратегическо положение на Балканите и с боеспособната си армия България е желан съюзник и за двата военни блока – както за Централните сили (Германия, Австро-Унгария и Османската империя), така и за Антантата (Великобритания, Франция, Руската империя, впоследствие – и Италия).

На 24 август 1915 г. българският министър-председател Васил Радославов и германският пълномощен министър в София подписват тайна спогодба и договор за съюз между България и Германия. Спогодбата гарантира на България придобиването на Вардарска Македония и земи до река Велика Морава. В случай че Румъния или Гърция нападнат България, то тя има право да си върне Южна Добруджа, както и всички други територии, загубени след Букурещкия договор.³

На 24 септември 1915 г. германско-австрийските войски започват съвместни действия срещу Сърбия, форсирайки реките Сава и Дунав, а на 1 октомври 1-ва и 2-ра българска армия също преминават в настъпление. 1-ва армия провежда Нишката операция, разгромява сръбските войски и овладява долината на река Морава за 24 дни. Същевременно 2-ра армия провежда Овчеполската операция, овладява Скопие и прекъсва връзката на Сърбия с Антантата.

След това 2-ра армия се разделя на две групи: Северна, която съдейства на 1-ва армия в Косовската операция, и Южна, която спира англо-френските войски от Солун. Косовската операция започва на 10 ноември, като 1-ва армия овладява Прищина и Косово поле за две седмици. Южната група отблъсква настъплението при Криволак и река Черна, достигайки гръцката граница на 6 декември.⁴

Настъплението на българските войски към Солун обаче е спряно по настояване на германците, които все още се надяват да привлекат Гърция на страната на Централните сили.⁵ На тази граница се установява отбранителната линия, която през годините 1916, 1917 и 1918 се нарича Южен фронт.⁶ По протежение на тази близо 800-километрова позиция⁷

³ Прокопиев, Анатолий и др. Военнополитическа история на България. С., 2023, с. 80 – 81.

⁴ Пак там, с. 83.

⁵ Нойков, Стефан. Защо не победихме. С., 1922, с. 4.

⁶ Недев, Никола. Дойранската епопея 1915 – 1918. С., 1923, с. 6.

⁷ Недев, Никола. България в Световната война 1915 – 1918. С., 1927, с. 64.

участъкът между р. Вардар и Дојранското езеро става един от предните постове на новосформирания фронт, както и един от най-важните.⁸

Като изходно положение за активни действия от страна на българската армия теренът дава възможност за придвижването на големи войскове части, което създава постоянна заплаха за базата на съглашенската армия в Солун.⁹ Това, което днес наричаме Дојранска епопея, е събирателно название за поредица успешни отбранителни сражения, водени от българската армия срещу френски, английски и гръцки войски от август 1916 до септември 1918 г.

В настоящия сборник сме събрали мемоари, дневници и разкази, които в хронологичен ред документират личните преживявания на участниците в Дојранската епопея през периода 1916 – 1918 г. Съдържанието на книгата е разделено на три части, всяка от които обхваща една година на войната – съответно 1916, 1917 и 1918. Всяка част започва с уводни думи, които представят историческия и военния контекст на описваните събития.

В сборника фигурират спомените на общо 28 души, заемали различни чинове и длъжности – дивизионни, полкови, дружинни и взводни командири, подофицери и редници, както и военни кореспонденти. Всеки мемоарен разказ е придружен от кратък уводен текст, който представя биографични сведения за автора.

Сред включените личности има поети и писатели като Гео Милев, Димитър Осинин, Николай Райнов, Николай Лилев, Сергей Румянцев и Димо Сяров. Всеки от тях в различни периоди по време на войната е служил на Дојранската позиция. Тези творци не само са свидетели на боевете и участници в тях, но и успяват със силата на перото да предадат своите преживявания и мисли, обогатявайки разказите с уникална чувствителност и дълбочина.

⁸ Делийски, Божан. Дојранската епопея – забравена и незабравима. С., 1993, с. 7.

⁹ Недев, Никола. Дојранската епопея..., с. 26.

С отдалечаването във времето мемоарите се превръщат в съдник и морално огледало на техния автор.¹⁰ В настоящия сборник са включени спомените на участници с различни политически убеждения, много от които са били против участието на България във войната. Сред тях са дейци и членове на БРСДП и БКП като Борис Костурков, Васил БалеВСки, Негко Милчев и Христо Петашев, както и на БЗНС като Сергей Румянцев. В сборника са представени също кадрови военни като Владимир Вазов, Георги Панев, Бочо Загорски, Никола Костов и Любомир Лещов. Въпреки различията във възгледите и убежденията всички са изпълнявали съвестно своите служебни задължения. Свидетелство за това е, че всеки един е награждаван многократно за проявена храброст и военни заслуги.

Съставянето на тази книга изискваше обширно търсене на материали в множество институции, сред които са Централният държавен архив – София, Националният литературен музей – София, Държавният архив – Пазарджик и Специализираният музей – Трявна. Работата с тези научни учреждения ни позволи да съберем разнообразни ръкописи, част от които се публикуват за първи път. Това са например спомените на личности като Борис Костурков, Димитър Осинин, Иван Георгиев, Бочо Загорски и Христо Петашев.

Друг ценен източник за нашия сборник беше периодичният печат. В настоящото издание са включени мемоарни материали, публикувани в редица вестници и списания както по време на войната, така и десетилетия по-късно. Сред тях са вестниците „Народна отбрана“, „Отечество“, „Южно небе“, „Литературен глас“, „Плевенски общински вестник“, „Троян 21“, както и илюстрираното списание „Отечество“.

Не на последно място са и спомените, издадени от самите участници. Сред тях са книгите „Към Дойран“ на Никола Костов, „След богинята на победите. Наброски из походите и боевете на 33-ти пех. Свищовски полк от 17.IX.1915 г. до

¹⁰ Недевска, Екатерина, Стефан Шанов. Сръбско-българската война 1885 година. Сборник спомени. С., 1985, с. 9.

25.XII.1916 г.“ на Димитър Рашков, „Светица и други разкази“ и „Очите на България. Военни разкази“ на Димо Сяров, „Лични спомени из моето пленничество“ на Никола Казаков и „Погсянката на английския флаг в Македония“ на Гео Чачаров. В изданието са включени също така спомени и дневници на участници в събитията, публикувани от техните наследници, които по този начин са направили тези ценни свидетелства обществено достояние. Такъв е примерът с войнишкия дневник на Васил Бояджиев, който е издаден през 2006 г. по инициатива на сина на автора, както и със спомените на Васил Балевски и Георги Банев, запазени и отпечатани от техните внуци.

Тази книга е предназначена не само за почитателите на военната история, но и за всеки, който желае да се докосне до чисто човешките истории, разкрити в нея. Автентичният стил и изказ на спомените са запазени, с изключение на някои архаични изрази и гуми, които са осъвременени. Подробните бележки под линия целят да предоставят на читателите пълна представа за описаните в книгата събития и личности.

От сдружение „Българска история“ изказваме нашата сърдечна благодарност на Регионалния исторически музей – Ловеч, Регионалния исторически музей – Пазарджик, Регионалния исторически музей – Плевен, Държавната агенция „Архиви“, Къщата музей „Гео Милев“ – Стара Загора, Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – София, както и на господин Марк Лемау за любезното предоставяне на голяма част от снимките, включени в този сборник.

Владислав Карагеоргиев

ЧАСТ I.

1916

УВОДНИ ДУМИ

В края на 1915 г. Дойранският участък се заема от частите на 2-ра пехотна Тракийска дивизия, разположени в квартиробиващи по селата и с поставени стражеви застави и постове.¹ Полковете на Тракийската дивизия се заемат с охраната и укрепването на позициите от р. Вардар, преминавайки през с. Гявато, гребените северно от Богданци, височините южно от с. Фурка, северозточно от с. Побрег, височините Дъб и Кала мене, гр. Дойран до брега на самото езеро.²

През февруари 1916 г. участъкът е предаден на германските 101-ва и 103-та дивизия. Ползвайки придобития опит и побуките от позиционната война на Западния фронт, германските части се залавят с методично укрепване и изграждане на Дойранската позиция в следващите два месеца.³

През пролетта на 1916 г. по нареждане на върховното командване жителите на Дойран са принудени да напуснат града. В продължение на дни мирното население се придвижва към Валандово и Струмица, оставяйки зад себе си домовете и предишния си живот.⁴

В началото на април 1916 г. френски части, излезли от Солунския укрепен лагер, започват все по-често да обстрелват

¹ Недев, Никола. Дойранската епопея..., с. 26.

² Цветков, Кирил и др. Алманах на Сухопътните войски на България. Кн. 4. Българска пехота. Безсмъртните дивизии на България. С., 2018, с. 35.

³ Недев, Никола. Дойранската епопея..., с. 36.

⁴ Хаджигинев, Кирил. Дойран. Разцветът и гибелта на един град. С., 1960, с. 73.

позициите по двата бряга на река Вардар. Очаквайки сериозна атака, фелдмаршал фон Макензен изисква от щаба на Действащата армия да му бъде предоставена 9-а пехотна Плевенска дивизия, която по това време е съсредоточена около Прилеп и Кавадарци.⁵

През Първата световна война в състава на дивизията са включени: 1-ва пехотна бригада (4-ти пехотен Плевенски и 17-и пехотен Доростолски полк), 2-ра пехотна бригада (33-ти пехотен Свищовски и 34-ти пехотен Троянски полк), 3-та пехотна бригада (57-и и 58-и пехотен полк), 9-а артилерийска бригада (9-и и 19-и артилерийски полк), 9-а пионерна дружина и други дивизионни части.⁶

На 23 април 1916 г. 9-а пехотна Плевенска дивизия заменя 103-та германска дивизия на позициите, като в последвалите месеци останалите съюзни части постепенно напускат Дойранския участък. Към средата на август 1916 г. позицията от Дойранското езеро до р. Вардар е заета от пет български пехотни полка и един германски, разположен на левия бряг на реката, които получават името Вардарски отряд.⁷

Към средата на август 1916 г. Дойранската позиция има следното очертание: от р. Вардар по височините „Белата“, „Прожекторна“, следвайки границата и граничните камъни 53, 52, 51, 50, позицията продължава в източна посока. Оттам тя завива почти на север и минава през Близнаците, в. „Атанасов“, в. Голяма и Малка Варовита. От този пункт тръгва на изток, пресича голината Вера, преминава по дясаната и лявата „Гъба“, в. „Долмар“, в. „Караконджо“, „Аеропланна“ („Бастсион № 1“), „Бастсион № 2“, „Цербер“, „Долинната позиция“, „Бастсион № 3“, Кала тепе, „Фердинанд“, „Бенковски“, „Виткини висоти“ и достига до Дойранското езеро.⁸

⁵ Недев, Никола. Дойранската епопея..., с. 36 – 37.

⁶ Цветков, Кирил и др. Алманах на Сухопътните войски на България. Кн. 4. Българска пехота..., с. 143.

⁷ Недев, Никола. Дойранската епопея..., с. 38.

⁸ Пак там, с. 40 – 41.

Изградена е и предна позиция, с дължина 3 км, състояща се от четири пункта: „Генерал Нерезов“, „Княз Кирил“, „Генерал Жеков“ и „Княз Борис“, свързани помежду си с линия окопи. Дълбочината на окопите е 1,2 до 1,5 м, а само на „Княз Борис“ има две слаби скрити помещения за по един взвод. Пред самата позиция има един ред телена мрежа, която е широка 4 до 5 м. По височините са разположени заставите „Константин“, „Караджата“, „Каварналиев“ и „Стъклен“.⁹

През есента на 1916 г., за да подкрепи Румъния и да създаде благоприятни условия за нейното включване във войната, Съглашението започва подготовка за офанзива на Южния фронт.¹⁰ Планът предвижда настъпление по фронта между р. Вардар и Доѝран с главен удар на тесен участък западно от Доѝранското езеро, в посока височините Кала тене – Дуб. След успешен пробив в българската отбрана настъплението трябва да продължи към Валандово и Струмица. Избраната за целта съглашенска групировка включва общо четири дивизии (17-а, 57-а, 122-ра френска колониална и 26-а английска) с над 45 000 души и повече от 400 оръдия.¹¹

В началото на август 1916 г. Доѝранският участък е зает от 2-ра бригада на 2-ра пехотна Тракийска дивизия (27-и Чепински и 9-и Пловдивски полк), като 27-и Чепински полк заема позицията от Доѝранското езеро до „Бастион № 3“ включително, а 9-и Пловдивски – от „Долинната позиция“ до в. „Караконджо“.¹²

По това време от разузнаването, както и от чуждата преса се знае за неминуемата съглашенска атака на Южния фронт. Къде точно ще бъде извършена тази офанзива, не се съобщава на отбраняващите части. Към 5 август наблюдателите на в. Дуб забелязват увеличаване на противниковите биваци около гара Кулиндир, както и необикновено движение.

⁹ Пак там.

¹⁰ Недев, Никола. България в Световната война..., с. 63.

¹¹ Христов, Атанас. Исторически преглед на Общоевропейската война и участието на България в нея. С., 1925, с. 196.

¹² Недев, Никола. Доѝранската епопея..., с. 45.

Два дни по-късно командирът на отбраняващата предните позиции бригада – полковник Христо Чаракчиев, е напълно уверен, че позицията му ще бъде атакувана.¹³

В 4 часа сутринта на 9 август противникът открива огън със своите разнокалибрени батареи по целия участък от р. Вардар до Дойранското езеро. С малки прекъсвания ожесточеният обстрел продължава през целия ден, обвиняйки българските позиции в гъст, непрогледен дим и запалвайки растителността. Неприятелските батареи, добре маскирани и разположени в дълбоко закрити позиции, не издават местата си, което принуждава българската артилерия да действа само при появата на атакуващи пехотни части. Постоянното прекъсване на телефонните кабели допълнително усложнява поддържането на връзка между пехотните и артилерийските части.

Рано сутринта на 10 август противниковата артилерия отново открива огън по заставите и предната позиция. В този ден два френски полка от 17-а колониална дивизия настъпват в няколко вериги към кота 450. Някои от веригите достигат до 1 км от линията на заставите, но скоро са разпръснати от точния огън на българската артилерия. Няколко часа по-късно неприятелски вериги отново настъпват и заемат в. „Константин“, след което се доближават до левофланговите застави. Завързва се пехотен бой и под натиска на превъзхождащия противник заставите са принудени да отстъпят. Намесата на българската артилерия отново спира съглашенското настъпление, след което заставите успяват да се върнат на своите отбранителни рубежи.

През следващите няколко дни българските части се намират под непрекъснат артилерийски обстрел. Денем цялата позиция се обстрелва с барабанен огън, който подпалва сухата трева, а през нощта обезпокоителен огън пречи на поправянето на разрушенията.¹⁴ През нощта срещу 12 ав-

¹³ Пак там, с. 50.

¹⁴ Терекчиев, Дончо. История на 27-и пехотен Чепински полк във войните за обединението на българския народ 1912 – 1913 и 1915 – 1918 години. С., 1942, с. 174 – 175.

густ защитниците на Доѝранската позиция за първи път изстрелват червени ракети, искайки презграден огън от артилерията срещу малки настъпващи части. Това е първото приложение на презграден огън на Южния фронт.¹⁵

На 15 август противникът засилва огъня си и го насочва по предните постове, където се намират 9-а и 10-а рота от 27-и пехотен Чепински полк. Скоро срещу тях настъпват няколко неприятелски роти, които успяват да се доближат до телените мрежи. Огънят на българските батареи принуждава съглашенците да отстъпят и да се укрият в дола южно от в. „Ернест Людвиц“.¹⁶

На разсъмване на 16 август отново започва мощен артилерийски огън по предната и главната позиция, като ударите се съсредоточават по в. „Княз Борис“ и „Генерал Жеков“, както и по „Цербера“ и „Бастсион № 2“. Към 8:00 часа обстрелът прераства в барабанен огън, покриващ цялата позиция с дим и прах от експлозиите, което прави наблюдението от окопите и артилерийските командни пунктове невъзможно. Със засилването на барабанния огън вражеската пехота отново настъпва и се насочва предимно по Дъбовия гръбнак срещу левия фланг на защитниците от 9-и пехотен Пловдивски полк и десния на 27-и полк.¹⁷

Към 10:30 часа, под натиска на настъпващата противникова пехота, 9-а рота от Чепинския полк е принудена да напусне в. „Каварналиев“ (наричан още Клечов връх) и да се оттегли на „Чепинските окопи“. Частите на Антантата бързо заемат напуснатата височина и под силния огън на българската артилерия започват да се окопават.¹⁸

В опита си да превземат главната позиция около две неприятелски дружини, в пет последователни вериги, настъпват срещу заставите „Пипиниерата“ и „Пловдив“, които се охраня-

¹⁵ Недев, Никола. Доѝранската епопея..., с. 56.

¹⁶ Терекиев, Дончо. История на 27-и пехотен Чепински полк..., с. 175.

¹⁷ Недев, Никола. Доѝранската епопея..., с. 61.

¹⁸ Пак там, с. 62.

ват от бойците на 9-и пехотен Пловдивски полк. Защитниците на заставите са принудени да се оттеглят към „Бастион № 3“ на главната позиция. Свидетел на тяхното отстъпление става взводният командир от 13-а рота – подпоручик Тома Константинов, който по своя инициатива събира отстъпващите войници и заедно с взвода си се хвърля в контраатака срещу настъпващия към „Бастион № 3“ противник. Под ударите на българската артилерия и пехотната контраатака противникът отстъпва южно от с. Долджели.¹⁹

Едновременно с атаките по Дъбовия гръбнак същия ден е предприета атака срещу предната позиция. Под закрилата на барабания огън нападателите успяват да се доближат до в. „Княз Борис“, достигайки до разпокъсаната от снаряжителна мрежа. Посрецнати с пехотен, картечен и артилерийски огън, френските вериги отстъпват и се спират на 600 – 800 метра южно от предната позиция.²⁰

През нощта срещу 17 август противникът поддържа обезпокояващ артилерийски огън по българските позиции. На зазоряване огънят отново се усилва и достига неотбелязвана до този момент интензивност. Под прикритието на артилерията неприятелски пехотни части от в. „Каварналиев“ и „Стъклен“ се насочват към „Чепинските окопи“. Под флангов и фронтален огън защитниците от 9-а рота на 27-и полк са принудени отново да отстъпят на в. „Ловчанска“. След неуспешен опит да си върнат изгубената позиция, ротният командир поручик Стоян Николов е ранен.²¹

Противникът заема „Чепинските окопи“ и в. „Пазарджик“, след което се насочва към тила на в. „Княз Борис“. За отблъскването на врага се изпрацат 5-а и 9-а рота, които успешно контраатакуват със съдействието на артилерията.²² Меж-

¹⁹ Мустакерски, Георги. История на 9-и пех. Пловдивски на Н. Ц. В. князюня Клементина полк 1878 – 1918 год. С., 1935, с. 165.

²⁰ Недев, Никола. Дойранската епопея..., с. 56.

²¹ Пак там, с. 64.

²² Пак там.

дувременно врагът отново открива артилерийски ураган по цялата позиция и настъпва с пехотни части срещу в. „Княз Борис“ и „Генерал Жеков“. Посрещнати със силен и точен артилерийски огън, неприятелските вериги са спрени.²³

Към края на деня защитните на предната позиция се намират в трудно положение. Войските на Антантата са заели позиция на 600 – 800 м от тях, а с превземането на в. „Стъклен“ е обхванат десният фланг на в. „Княз Борис“ и има видимост към тила на цялата предна позиция. Силният артилерийски огън на противника през деня е нанесъл значителни щети. Окопите по височините „Княз Борис“, „Генерал Жеков“, „Княз Кирил“ и „Генерал Нерезов“ са срунати, а телената мрежа е непоправимо разкъсана. „Чепинските окопи“ са разрушени и напуснати. На западния склон на „Княз Борис“ няма никакви окопи, а от този връх до в. „Ловчанска“ няма никакви препятствия за спиране на неприятелското настъпление.²⁴

В първите часове на 18 август под прикритието на барабанния огън на артилерията противниковата пехота настъпва в две направления: английски части – срещу Дъбовия гръбнак, отбраняван от Пловдивския полк, а срещу предната позиция, където се намират ротите на Чепинския полк, настъпват френски части. От в. „Стъклен“ и „Каварналиев“ френски части се насочват към тила на в. „Княз Борис“. В този момент от всички пунктове се подават червени ракети, последвани от презградния огън на българските батареи. Достигнал до 100 м пред телените мрежи, противникът е посрещнат със силен пехотен и картечен огън и е принуден да отстъпи. Пред в. „Княз Кирил“ той достига до телената мрежа, където е обсипан с ръчни бомби и контраатакуван „на нож“. Към 1:30 часа нападението е отбито по целия фронт на бригадата.²⁵

²³ Пак там, с. 64 – 65.

²⁴ Пак там, с. 65.

²⁵ Пак там, с. 66 – 67.

На разсъмване неприятелят, макар и отбит пред фронта на предната позиция, продължава да обстрелва със силен огън позицията. Разрушената в много участъци предна позиция вече не дава достатъчно закрила на защитниците. На в. „Генерал Жеков“, заета от 10-а рота на поручик Христо Владимиров, те са принудени да напуснат разрушените окопи, в които загиват ротният командир и много войници. Обхванатите от паника войници отстъпват към дружинния превързочен пункт, намиращ се югозападно от Доѝран, където са организирани от дружинния лекар г-р Данев, след което се връщат и заемат местата си на позицията.²⁶

До вечерта огънят на неприятелската артилерия не спира да обстрелва позициите.²⁷

С боя на 18 август завършва първата офанзива срещу Доѝранската позиция. В няколкодневните сражения загубите на 2-ра бригада са следните: 1106 души от Чепинския полк, 250 от Пловдивския и 60 души сред артилеристите.²⁸

През септември 1916 г. по време Битолското настъпление на съглашенските войски отбраната на българските войски при Завоя на р. Черна започва да се пропуква. Българското командване прегрупира силите си и извегля войски от други участъци за подкрепление. През този период 33-ти пехотен Свищовски и 58-и пехотен полк са изпратени на Битолския фронт, като се връщат в състава на дивизията няколко месеца по-късно. По същото време 9-а пехотна Плевенска дивизия изцяло замества 2-ра Тракийска на Доѝранската позиция и се подготвя за продължителна отбрана.²⁹

²⁶ Терекиев, Дончо. История на 27-и пехотен Чепински полк..., с. 179.

²⁷ Недев, Никола. Доѝранската епопея..., с. 67.

²⁸ Пак там, с. 68.

²⁹ Цветков, Кирил и др. Алманах на Сухопътните войски на България. Кн. 4. Българска пехота..., с. 148.

1. НИКОЛА КОСТОВ. КЪМ ДОЙРАН

Настоящият спомен е на Никола Димов Костов, подпоручик от 9-и артилерийски полк.

Роден на 20 февруари 1893 г. в Севлиево, Костов завършва Априловската гимназия през 1910 г.³⁰, а след това и Военното училище в София през 1915 г., като на 25 август е произведен в първи офицерски чин „подпоручик“.³¹ По време на войната Никола Костов служи като взводен³², а впоследствие – и като помощник батареен командир в 9-и артилерийски полк.³³ Двадесет години след края на войната, през 1938 г., той издава своите спомени, озаглавени „Към Дойран“. Публикуваната тук част от мемоарите на автора обхваща периода от края на април до края на октомври 1916 г.³⁴

* * *

³⁰ Годишник на Държавната мъжка Априловска гимназия в Габрово за учебната 1909 – 1910. Габрово, 1910, с. 40.

³¹ Руменин, Румен. Офицерският корпус в България 1878 – 1944 г. Т. 3 и 4. С., 1996, с. 135.

³² ДВИА, ф. 40, оп. 1, а.е. 221, л. 88.

³³ ДВИА, ф. 1, оп. 4, а.е. 2, л. 112.

³⁴ Костов, Никола. Към Дойран. Севлиево, 1938, с. 75 – 87.

„След пристигането ни при с. Караоглулар почнахме веднага да разузнаваме местността между Доѝранското езеро и в. Дуб за позиции на батареите. Избрахме такива и на 22 април 1916 г. ги заехме. Благодарение на силно нападателния дух и смелостта на българите артилерийските ни началници избраха за батареите слабо маскирани позиции. Началникът на германската артилерия в участъка – майор Рихтер, виждайки това, изтъкна неопитността ни да водим война срещу много по-големи и силни армии, снабдени с много и от най-различен калибър тежка артилерия, и си дава мнението да се изберат за батареите дълбоко закрити позиции, в противен случай той каза, че от всеки противников снаряд едно наше оръдие ще бъде разрушено. Нашите артилерийски началници обаче, водими от мисълта, че при отбраната, каквато ни се налагаше, задачата на артилерията ни ще бъде да спира настъплението на противниковата пехота, а тая си задача тя би изпълнила по-добре от по-близки разстояния и по възможност с по-малки мъртви пространства, а при нужда с отъркаване оръдията напред ще се избегнат съвсем мъртвите пространства, не възприеха мнението на майор Рихтер, но неговите думи впоследствие се напълно сбъднаха.

Когато стигнахме при Доѝран, заварихме на позиции германски войски, а французките войски бяха отстъпили към гр. Солун. Каква непростима и капитална грешка за изхода на войната бе, гето спряхме при Доѝран, а не при Солун!... Град Доѝран е разположен на брега на Доѝранското езеро, югоизточно от в. Кала тепе. Къщите му, построени амфитеатрално по ската на Кала тепе, сякаш изглеждаха една върху друга. Други пък, построени по брега на езерото, над самата вода, сякаш бяха накацали като грамадни птици. Населението на града бе всичкото там и гледаше си спокойно своята работа. Рибарите с лодките си кръстосваха постоянно по гладката повърхност на езерото и ловяха богат лов. А привечер мелодичните звуци на музиката на 34-ти пех. полк се разнасяха надалеко от вечерника и радваха сърцата на доѝранци, но то не бе за дълго време.

Французите, виждайки не само че не настъпваме, но че нямаме и намерение да настъпваме, почнаха да ни приближават,